

В.С. Мальцев

Чернівецький національний університет

**ПРО ВІРШОВУ СТРУКТУРУ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ
ЯКОВА ГОЛОВАЦЬКОГО**

Яків Головацький, поряд зі своїми друзями та соратниками – Маркіяном Шашкевичем, Іваном Вагилевичем та іншими – належить до когорти першопрохідців на ниві творення літератури народною українською (чи, як тоді казали, руською) мовою на західноукраїнських землях. „Літературно-художній доробок письменника – це невеличкий жмут оригінальних ліричних поезій та перекладів і ціла в'язанка мініатюрних прозових творів, художньо опрацьованих народних казок, байок, приказок і анекдотів” [1, 122].

Поетична творчість Якова Головацького, як і інших членів гуртка „Руська трійця”, ще недостатньо досліджена. Маємо загальні судження про ідейно-тематичні особливості його поезії. Спеціальні ж дослідження про форму віршованих творів цього автора відсутні, що спричиняє неповноту наших уявлень про його поетику.

Розглянемо поетичний матеріал Я.Головацького щодо метрики, ритміки, строфіки та римування. Також спробуємо з'ясувати характер поетової рими.

Яків Головацький, як і М.Шашкевич та І.Вагилевич, писав вірші українською та польською мовами. Зрозуміло, що не всі твори, написані українською мовою (особливо ранні), дійшли до наших днів, а тому ймовірно, що об'єктивна картина була дещо іншою. Адже ситуація, що на той час склалася в Галичині, була сприятливішою для розвитку польської літератури (чи літератури польською мовою), а тому такі вірші було легше опублікувати, а отже, й зберегти для нащадків.

Відомо 4 поезії, написані в 30-х роках: “Весна” (1834-1835), “Туга за родиною” (1835), “Два віночки” (1835-1836), “Річка” (1835-1836).

Всі поезії цього періоду силабічні. Було використано 2 силабічних розміри. Коротко зупинимось на кожному з них.

8-складовик характерний для вірша “Весна”. Переважна більшість рядків твору мають будову 4+4:

Вже сонечко пригріває	8 (4+4)
Теплий вітер подуває;	8 (4+4)
І річеньки забриніли,	8 (4+4)
Темні луги зашуміли... [4, 213].	8 (4+4)

В інших творах 30-х років молодий поет звертається до 14-складовика в катренному варіанті 8, 6, 8, 6, постійно дотримуючись симетрії 4+4 у 8-складовій частині:

Я в чужині загигаю,	8 (4+4)
По чужині блуджу,	6
За своєю родиною	8 (4+4)
Білим світом нуджу [4, 215].	6

Лише одного разу, у вірші “Туга за родиною”, трапляється рядок зі

схемою 3+5 у 8-складовій частині:

А мені за рідним домом 8 (3+5)

Аж по серцю крає [4, 138]. 6

Поезії “Туга за родиною” та “Два віночки” близькі за ступенем хореїзації: 36,8% та 35% відповідно. Дещо вищий він у поезії “Весна” – 49,3%, а найвищий – у вірші “Річка” (60,7%):

Я би в фалю загриміла, 10100010

Та водиці мало; 001010

Зато гладке личко моє 01101010

Чисте, як зеркало [4, 219]. 100010

В середньому, вірші 30-х років хореїзовані на 45,5%.

Всі поезії цього періоду строфічні, причому мають переважно катренну будову. Лише двічі у вірші “Весна” трапляються терцети:

Заспівала в лісі птиця,

Що рухнула вже травиця;

І травиця-муравиця [4, 213].

Є, щоправда, і зразок п'ятивірша, пов'язаного римою з двовіршем (“Весна”), де останній оформлено увигляді своєрідного епілогу чи підсумку:

“Туча заб'є, сонце спарить –

Предці, коли ми ся здарить

Хоч десяте, то посходить,

Сотне зерно хоч доспіє –

Мою працю нагородить”.

Хто працює, оре, сіє,

Той і плодів ся надіє! [4, 214].

Всі твори поета римовані. У вищенаведених п'ятивірші з двовіршем римунання має схему ААВСВ СС, а у терцетах – ААА:

“Хоч нема заступить кому,

Не боюся тучі, грому,

Спеки, маги ані лому...” [4, 214].

Для катренів поезії “Весна” характерне парне римунання жіночих клаузул (ААВВ):

І листочки по калині,

І цвіточки по долині;

Радується вся твар Божа,

Що настала весна гожа! [4, 213].

Взагалі ж, превалює неповне римунання за схемою АВСВ:

Най би які добрі були,

Все не свої рідні:

Я – чужая чужениця

Межи ними, бідний! [4, 215].

Є багато зразків перехресного римунання за типовою схемою АВАВ:

Тут чужая сторононька;

Та люди чужії

Не пристануть до серденька,

Хоч і не лихії [4, 215].

У вірші “Два віночки” фіксуємо й інші схеми римунання (а'Вс'В та а'ВСВ).

Переважна більшість рим жіноча (98%). У поезіях “Туга за родиною” і “Річка” їх частка взагалі становить 100%. Цікаво, що чоловічих рим немає взагалі, а на дактилічні припадає близько 2%.

Частка точних рим – 73,4%; 19,8% – приблизні. Найбільше їх у вірші “Річка” (33,3%). Лише 6,8% рим – неточні. Найбільше їх у тій же поезії “Річка” (11,1%).

Відсоток різнограматичних рим сягає 29,5. Найбільше їх у вірші “Річка” (55,6%). Дієслівних рим 33,8%. Найчастіше вони трапляються в поезії “Весна” (44,4%).

40-ми роками датовано ще менше поезій: “Моя доля” (1841р), [В альбом Ізмаїлу Срезневському] – 1842р., [В альбом Вацлаву Ганці] – 1849р. Ці поезії написано в річищі силабіки та силабо-тоніки.

Силабічні твори досить різноманітні за кількістю складів у рядках. Так, вірш “Моя доля” написано 7-и і 10-складовим силабічним віршем зі схемою 10, 7, 10, 7:

Я сподівався: заким минеться	10
Одне літенько, зима –	7
І наша доля вже розв’ється,	10
Що й нам засяє весна [4, 220].	7

Є в ньому й кілька 11-складових рядків:

О шумний Пруте, о ти бистрий Пруте,	11
Мене ти нині вітай!	7
Я не надіявсь більше тебе вздріти	11
Вторік сказавши “прощай”!	7

У вірші [В альбом Вацлаву Ганці] всього 2 рядки, один з яких 10-складовий (5+5), а інший – 13-складовий (7+6):

Мужайтесь, кріпійтесь, слов’янській люди, –	7+6
Велика ваша будучність буде [4, 221].	5+5

Взагалі, для 10-складових рядків 40-х років характерна симетрія 5+5.

Силабічні поезії практично не хореїзовані.

Єдиний слабо-тонічний вірш [В альбом Ізмаїлу Срезневському] написаний 4-стопним хореєм (x4):

Ізв’яжімся, рідні діти, –	υυυυυυυυ
Час вже нам відмолодіти!	υυυυυυυυ
Свою пісню заспіваймо,	υυυυυυυυ
Свою сили добуваймо –	υυυυυυυυ
Та все піде влад! [4, 221].	υυυυυ

Проте і тут відчувається вплив силабічної традиції в останньому рядку поезії. Власне, це єдиний силабо-тонічний твір не тільки Якова Головацького. Ні в М. Шашкевича, ні в І. Вагилевича немає поезій, написаних у річищі силабо-тоніки.

Усі твори 40-х років строфічні. Кожен вірш характеризується окремою строфічною будовою. “Моя доля” складається з катренів, [В альбом Ізмаїлу Срезневському] – п’ятивірші, [В альбом Вацлаву Ганці] – двовірші.

Усі твори римовані. У катренному вірші “Моя доля” фіксуємо перехресне римовання за схемою АВАВ:

А нині тебе з тугов вітаю,
З яков прощав-єм вторік.
Но і ту надію у собі маю,
Що в молод розвилась віх [4, 220].

У п'ятивіршах твору [В альбом Ізмаїлу Срезневському] наявне римування за схемою ААВВс. Останній же рядок першої строфи римується з останнім рядком другої (ААВВс DDEEc):

Руський з руським повстрічався,
Руський з руським повітався...
Хоч з далекої України,
Хоч з далекої родини –
Вже один другому брат!

Ізв'яжмися, рідні діти, –
Час вже нам відмолодіти!
Свою пісню заспіваймо,
Свою силу добуваймо –
Та все піде влад! [4, 221].

У цих віршах поет послідовно дотримується моностофізму.

У творах, написаних у 40-х роках, жіночі рими складають 58,1% від загальної кількості, близько 42% рим – чоловічі.

Частка точних рим – 83,8%. Приблизних – 16,3%. На різнограматичні рими припадає 35,6%, а на дієслівні – 41,9%.

Останній поетичний твір, що дійшов до наших днів, – “Братові з-за Дунаю” (1861).

Це силабічний 6-складовик. Цієї схеми автор послідовно дотримується протягом усього твору, за винятком одного 7-складового рядка.

Більшість строф – катрени. Проте вплітаються й два шестивірші:
От так, любий брате:
Гаразд і недолю,
Щастя і неволю,
Всі клопоти і труди –
Разом поділяти...
Легше серцю буде! [4, 222].

Трапляється тут і один двовірш:
Щиро руським словом
Тебе поздоровим [4, 222].

Твір римований. У ньому зустрічаємо ціле розмаїття способів та схем римування. Для строф катренної будови найхарактернішим є неповне римування за схемою АВСВ:

От так на відходнім
Тебе проведемо,
Поклон родиноньці
На Вкраїну пошлемо [4, 223].

Крім того, трапляється перехресне (2 катрени), парне (2) та кільцеве (1) римування.

У шестивірші рядки римуються за схемою АВВССАС.

Отже, в 60-х роках, на відміну від попередніх періодів, поет дозволяв собі дещо більше “вольностей” щодо монострофізму та монорифмування.

Коротко зупинимось на характері рим. Усі рими твору жіночі. З них частка точних становить 55,6%, приблизних – 33,3% і неточних – 11,2%. Менше, порівняно з попередніми періодами, дієслівних рим (27,8%), що свідчить про поступове зростання майстерності поета, а також про відхід

від народнопоетичних традицій. Такий же відсоток припадає і на різнограматичні рими.

Відзначимо, що у творчості Я. Головацького дуже помітним є вплив народнописених традицій. На рівні метрики та ритміки це проявляється через домінування 14-складовика над іншими силабічними розмірами (його частка – близько 50 %). Проте для Я. Головацького, як і для М. Шашкевича, цей розмір був характерний, головним чином, для ранньої творчості. Пізніше ж він звертався до нього лише епізодично. Засвідчено також вплив книжної польської силабіки, що підтверджується, наприклад, наявністю 11-складових силабічних рядків.

Значна частка рим дієслівні. Цей вплив народнописеної традиції дещо стійкіший за вплив на рівні метрики, проте теж з роками зменшується.

Треба сказати, що поет і сам не цурався такої спорідненості з фольклором. Романтики взагалі та українські романтики зокрема (якими безперечно були діячі “Руської трійці”) розцінювали свою творчість як похідне від творчості народної й часто “стилізувалися” під фольклор, який був одним із найголовніших джерел національної культури того часу. Не випадково так багато ліричних поезій романтиків стали народними піснями; не випадково на першому місці в “Русалці Дністровій” стоїть розділ “Пісні народні”, а вже потім йдуть “складання” (оригінальні твори) діячів “Руської Трійці”.

Але можна сказати, що автори не лише наслідували фольклор, а вносили свій яскраво індивідуальний стиль у твори, зовні дуже схожі на фольклорні. І.Франко так висловився про спорідненість творів М.Шашкевича з усною народною творчістю: “Народні пісні тут тільки наполовину могли бути для нього взірцем; вони так само прості і натуральні, та при тім вони імперсональні, без суб’єктивного колориту, індивідуальність поета в них затерта” [2, 250]. Повною мірою це стосується і творчості Я.Головацького.

1. *Петраш О.О.* Руська трійця. – К.: Дніпро, 1986. – 230 с.
2. *Франко І.* М.Шашкевич і галицько-руська література // Іван Франко. Зібрання творів: У 50-ти т. – Т. 29. Літературно-критичні праці. - К.: Наук. думка, 1981. – 664 с.
3. *Шашкевич М., Вагилевич І., Головацький Я.* Русалка Дністровая. – К.: Дніпро. – 1987. – 208 с.
4. *М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький.* Твори. – К.: Дніпро. – 1982. –368 с.

Summary

This article gives short information about versification in Jakiv Holovatskyi's poems. The analysis shows, that the writer used mainly syllabic patterns in his poem, preferring 14-syllable metric in syllabic poetry. He also preferred verb rhymes in his works.

Стаття надійшла до редколегії 13.11.2003